

Çetin, Engin (2017). *Altun Yaruk Sekizinci Kitap [Berlin Bilimler Akademisindeki Metin Parçaları, Karşılaştırmalı Metin, Çeviri, Açıklamalar, Dizin]*. Adana: 1. Baskı, Karahan Kitabevi.

Ahmet KARAMAN¹

Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan Uygurlar, K'ai-yüan döneminde (713-741) güçlenmeye başlamış ve II. Türk Kağanlığı'na karşı Basmıl ve Karluk boylarını da yanlarına alarak isyan edip bağımsız bir kağanlık kurmuşlardır. Ötügen merkezli bu kağanlık, 840 yılında Göç Destanı'na da konu olan Kırgız baskınları sonucu dağılmış ve Uygurlar daha güneye inerek Turfan havzası çevresine yerleşmişlerdir.

Uygurlar, Turfan bölgesinde Budizm inancını benimseyerek yeni bir kültür dairesine girmişlerdir. Dolayısıyla bu yeni inanç sistemi edebiyata da yansımıştır. Bu dönemde kaleme alınan eserler daha çok Budizm inancını anlatan yazıların Uygur Türkçesine çevrilmesi şeklinde oluşturulmuş çeviri eserlerdir. İşte bu çeviri eserlerin en önemlilerinden biri de *Altun Yaruk*'tur. Eserin Sanskritçe ismi *Suvarnaprabhasa-sutra*'dır. Altun Yaruk önce Çinceye daha sonra ise Uygur Türkçesine çevrilmiştir. Eser Uygur Türkçesine, 10. yüzyılın birinci yarısında *Beşbalıklı Şingko Şeli Tutuñ* tarafından çevrilmiştir. 'Altın ışık' anlamına gelen bu eserde, Budizmin esasları, Budist felsefesi ve Buda'nın yaşamı anlatılmaktadır. Altun Yaruk, Rus Türkolog Sergey Ye. Malov tarafından bulunmuştur. W. Radloff, Peter Zieme, Jens Wilkens, Saadet Çağatay, Şinasi Tekin, Reşit Rahmeti Arat, A. Von Gabain, Mehmet Ölmez, Ceval Kaya ve Erdem Uçar eser üzerinde çeşitli araştırmalar yapmışlardır.

¹ İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi, karamana00@gmail.com.

Engin Çetin tarafından kaleme alınan bu kitap toplam 526 sayfa olup 1. baskıdır. Altun Yaruk'un sekizinci kitabını oluşturan 15. (ikinci kısım), 16., 17., 18., 19., ve 20. bölümlerin tamamı ele alınmaktadır. Kitap önsöz, kısaltmalar ve işaretler bölümünden sonra gelen altı ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar; giriş, inceleme, kaynaklar, metin, açıklamalar ve dizindir. Bu altı ana bölüm de kendi içinde alt başlıklara ayrılmaktadır.

Eserin ana bölümlerinin ilki olan **Giriş** bölümü, "Çalışmada İzlenen Yol" ve "Altun Yaruk Sekizinci Kitap" adlı iki alt başlığa ayrılmaktadır. Bu bölümlerde öncelikle yazar tarafından eseri hakkında verilen genel bilgiler yer almaktadır. Daha sonrasında Altun Yaruk'un sekizinci kitabı tanıtılmaktadır. İkinci alt başlık olup sekizinci kitabı konu alan bölümde hem sekizinci kitabın içeriğine hem de kitap üzerine yapılmış çalışmalara yer verilmektedir. Ayrıca sekizinci kitabı oluşturan yazmalar hakkında genel bilgiler bulunmaktadır.

İkinci bölüm olan **İnceleme** bölümünde, sekizinci kitabı oluşturan Berlin yazmaları ile St. Petersburg yazması arasındaki farklılıklara değinilmektedir. Bu farklılıklar gerek ses gerekse de söz düzeyinde incelenmektedir. Yalnızca tespit edilmekle yetinilmeyip aynı zamanda farklılıkların sebepleri de irdelenmektedir. İnceleme bölümünün yer aldığı kısımlarda kullanılan koyulu açıklı çerçeveler, algılamayı artırmakta ve farklılıklar hızlıca görülebilmektedir. Yazmalardaki farklılıkların aynı sayfada alt alta verilmesi de bir kullanım kolaylığı sağlamaktadır.

Eserin üçüncü bölümü **Kaynaklar** adını taşımaktadır ve adından da anlaşılacağı üzere kaynakça bilgisinin yer aldığı bir bölümdür.

Dördüncü bölüm eserin ana bölümünü oluşturan **Metin** bölümüdür. Bu bölüm iki alt başlığa ayrılmaktadır. İlk alt başlıkta

Berlin yazmalarının harf çevirisi ve çeviri yazısı yer almaktadır. Bu bölümde, Berlin yazmalarıyla St. Petersburg yazması arasındaki farklar dipnotlar ile gösterilmektedir. İkinci alt başlıkta ise karşılaştırmalı olarak metin ve çeviri yer almaktadır. Burada tam nüsha olması nedeniyle St. Petersburg yazması esas alınmaktadır. Bu bölümü oluşturan sayfaların, sol kısımlarında Uygurca metin bulunup sağ kısımlarında ise satır satır karşılaştırılmış şekilde Çince metin bulunmaktadır. Okuyucuya kolaylık olması adına Türkiye Türkçesi çevirisi, sayfanın alt kısmında yer almaktadır. Ayrıca Berlin yazmaları ile St. Petersburg yazmasında ortak olan harfler ve kelimeler koyu yazılarak gösterilmektedir. Ana metin kabul edilmiş olan St. Petersburg yazmasında yer almayıp Berlin yazmalarında bulunan bölümler <...> ile gösterilmekte böylelikle karşılaştırmalı bir metin yayını ortaya çıkmaktadır.

Eserin beşinci bölümü olan *Açıklamalar* bölümünde, metinle ilgili bazı tartışmalara, açıklığa kavuşturulması gerektiğine inanılan bazı kavramlara, dikkat çekilmek istenen kimi yönlere yer verilmektedir. Ayrıca açmaza düşülen kimi konularda çözüm önerileri de yer almaktadır. Söz konusu açıklamalarda Uygurca metindeki ifadeler, Çinceleri üzerinden söz konusu edilerek metnin uyumu da sağlanmaktadır.

Eserin son bölümü *Dizin* adını taşımakta ve "Uygurca Dizin" ile "Çince - Uygurca Karşılıklar Dizini" olmak üzere iki alt başlığa ayrılmaktadır. Dizinlerin alfabetik olarak hazırlanmış olması büyük bir kullanım kolaylığı sağlamaktadır. Özellikle Çince karşılıklar dizininin alfabetik olması dikkate değerdir. Bu sayede eserin konusuyla ilgili farklı yönlerden araştırma yapacak kişiler hızlı ve rahat bir biçimde aradıklarına ulaşabileceklerdir.

Türkiye'de eski Uygur Türkçesi ile ilgili çalışmalara yeni bir katkıda bulunan Engin ÇETİN'i kutlar; kitabın, bu alanda çalışan araştırmacılara yararlı olacağını belirtmek isteriz.